

STALIŠČA UČITELJEV IN DIJAKOV DO UČNE INDIVIDUALIZACIJE – KAJ SE ZARES DOGAJA PRI POUKU?

Teoretična izhodišča

Za notranjo učno diferenciacijo in individualizacijo je značilno, da ohranjata naravno heterogene oddelke učencev. Individualne zmožnosti, potrebe in želje učencev pa skuša upoštevati znotraj oddelkov, s pomočjo »variiranja učnih ciljev in vsebin, socialnih učnih oblik, učnih metod in učnih medijev ter z vključevanjem individualizirane učne pomoči in drugih specialnih korektivnih in kompenzatornih ukrepov« (Strmčnik 2001, str. 378). Z drugo besedo to učno diferenciacijo imenujemo tudi didaktična učna diferenciacija, kar poudarja njeno tesno povezanost s poukom, cilji, načinom in vsebino dela, učiteljevimi pristopi, ki jih uporablja pri pouku. Temeljni namen notranje učne diferenciacije in individualizacije je optimalno spodbujanje kognitivnega razvoja vsakega posameznika, razvijanje različnih osebnostnih lastnosti, pospeševanje samostojnosti, bogatenje sposobnosti sodelovanja učencev ipd.

V okviru notranje učne diferenciacije govorimo o dveh modelih: o vsebinsko-tematski in didaktično-metodični učni diferenciaciji (Strmčnik 1987). Vsaka ima svoje specifične značilnosti in poudarke, iz česar izhajajo tudi možnosti in meje, ki se jih moramo pri njunem uveljavljanju zavedati.

Ko govorimo o vsebinski učni diferenciaciji, imamo možnost uporabe kvantitativne in kvalitativne diferenciacije učne snovi. Gre za vprašanje obsega in globine učne snovi ter njunega ustreznega prilagajanja učencem glede na zastavljene cilje vzgojno-izobraževalnega procesa. Temeljni problem predstavlja uravnoteženje globine in obsega glede na različne učne zmožnosti učencev, njihove sposobnosti in ne nazadnje zagotavljanje enakih možnosti vsakemu učencu. Večji obseg učne vsebine vedno zahteva tudi več učnega časa, ki ga učitelj potrebuje za ustrezno obravnavo učne snovi, večja globina pa je največkrat problem pri ustreznem razumevanju učne snovi – z globino se večja zahtevnost pouka. Tako obseg kot globina učne snovi morata biti optimalno prilagojena učencem in njihovim značilnostim. Samo takšen pouk bo dosegel zastavljene cilje ter ohranil zanimanje in motivacijo pri učencih.

Pri didaktično-metodični učni diferenciaciji pa nas zanimajo možnosti, ki jih ima učitelj za individualizacijo s pomočjo prilagajanja učnih metod in oblik. Mnogi učenci bodo dosegli višje cilje, če bo učitelj spremenil učni pristop, če bo upošteval različnost učencev pri sprejemanju, procesiranju, razumevanju, predstavljanju učne vsebine ob raznolikosti didaktičnih pristopov – od učnih metod in oblik do njihovega kombiniranja in modificiranja, pa tudi z uporabo različnih učnih sredstev in pripomočkov ter s prilagajanjem učnega tempa.

Notranja učna diferenciacija in individualizacija zahtevata veliko od učitelja – predvsem mora učitelj dobro poznati vse učence, njihove značilnosti, enako pomembno pa je tudi, da je učitelj zelo dobro didaktično-metodično usposobljen, da ga odlikuje odličnost na področju didaktičnih pristopov. Učitelj mora natančno poznati učno vsebino, njen obseg in globino; imeti mora sposobnosti analiziranja učne vsebine ter prilagajanja učnih ciljev posameznim učencem. Učitelj mora biti dovolj ustvarjalen in fleksibilen pri uporabi različnih učnih metod

³ izr. prof. dr. Jana Kalin, Filozofska fakulteta UL
izr. prof. dr. Milena Valenčič Zuljan, Pedagoška fakulteta UL
doc. dr. Janez Vogrinc, Pedagoška fakulteta UL

in oblik Poleg tega pa je potrebno zagotoviti tudi ustrezne zunanje pogoje (prostorske možnosti, didaktični material, ustrezna učna sredstva ipd.).

Empirična raziskava

Učna diferenciacija in individualizacija spadata med temeljna načela kakovostnega pouka in šolanja. Da bi pridobili vpogled v njuno izvajanje, smo analizirali dogajanje pri pouku glede naslednjih temeljnih didaktičnih sklopov: odnosni vidik – oblikovanje ustrezne oddelčne klime, individualiziran pristop glede na zmožnosti in interese posameznikov, uporaba IKT in drugih učnih virov (sredstev), artikulacija učnega procesa (etape učnega procesa), učne oblike, učne metode in učiteljeva ciljna usmerjenost. Zaradi primerjave so nas ob posameznih vprašanjih zanimala stališča tako dijakov kot učiteljev.

V empirični raziskavi (Kalin, Valenčič Zuljan, Vogrinc 2008) smo uporabili kavzalno-neeksperimentalno metodo pedagoškega raziskovanja. Za zbiranje podatkov smo uporabili anketiranje. Vprašalnika za učitelje in starše sta bila sestavljena iz vprašanj izbirnega tipa, lestvic in odprtih vprašanj.

Na vprašalnik je odgovorilo 790 dijakov, ki se izobražujejo v 22-ih srednjih šolah. Tretjino vzorca (34,0 %) predstavljajo dijaki študijskega programa "tehnika mehatronik". Dobro desetino vzorca predstavljajo dijaki, ki se izobražujejo za kuharja (14,0 %), mehatronika operaterja (11, 2 %) in tehnika oblikovalca (10, 7 %), slabo desetino pa dijaki, ki se izobražujejo za avtoserviserja (9, 7 %), računalnikarja (8, 4 %) in mizarja (6, 7 %). V raziskavo so bili vključeni še dijaki naslednjih programov: frizer (3, 5 %) in avtokaroserist (1, 8 %).

Na vprašalnik za učitelje je odgovorilo 215 učiteljev, ki poučujejo na 25 različnih srednjih šolah. V vzorcu učiteljev je bilo 53, 4 % žensk in 46, 6 % moških. Povprečna starost anketirancev je 42, 3 leta (standardni odklon je 8, 6 leta), v povprečju pa poučujejo 15, 4 leta (standardni odklon je 8 let). 55, 5 % anketiranih učiteljev poučuje splošno-izobraževalni predmet, 27, 7 % strokovno-vsebinski sklop, 16, 8 % anketiranih učiteljev pa poučuje praktični pouk.

Temeljne ugotovitve empirične raziskave

Za učinkovito izvajanje učne diferenciacije in individualizacije je temeljnega pomena vzpostavljanje ustreznega odnosa med učitelji in dijaki ter oblikovanje primerne oddelčne klime. Posebno poudarjamo medsebojno spoštovanje med učitelji in dijaki ter vzpostavljanje takih pogojev pouka, ki v čim večji meri omogoča aktivno vključevanje dijakov. Po mnenju četrte dijakov učitelji pogosto uporabljajo ocenjevanje za vzpostavljanje reda in discipline pri pouku, kar vsekakor ne prispeva k oblikovanju ustrezne oddelčne klime. Ugotovili smo tudi, da več kot polovica učiteljev navaja, da tega nikoli ne uporablja. Rezultati nakazujejo, da je pri nekaterih učiteljih oz. v nekaterih okoljih to še vedno prepogost način vzpostavljanja pogojev za poučevanje in učenje, ki nikakor ni v prid kakovostnemu pouku.

Ugotavljamo, da je glede na ocene dijakov še veliko možnosti za upoštevanje individualiziranega pristopa z vidika razvijanja zmožnosti in interesov posameznikov. Priprava različno zahtevnih nalog za dijake, zastavljanje različno težkih vprašanj in upoštevanje interesov dijakov npr. glede tematike projektnih in seminarских nalog so morda za učitelje zahtevnejše naloge, vendar omogočajo večjo učno aktivnost učencev in posledično tudi večjo učno motivacijo.

Upoštevanje pobud dijakov je ena od postavk, ki so jo učitelji in dijaki ocenjevali zelo različno. Na osnovi ugotovitev predlagamo več prizadevanja učiteljev za medsebojno dogovarjanje z dijaki o učnih vsebinah, posebno v izbirnem delu programov in večje upoštevanje pobud dijakov za dejavnosti, ki jih želijo na šoli še izvajati. Poleg tega rezultati kažejo na pomembnost uveljavljanja sodobnejših pristopov pri pouku, posebno učenje s pomočjo IKT. Dijaki v veliko manjši meri poročajo o tem, da učitelji IKT vnašajo v pouk in učenje, kot ta vidik ocenjujejo učitelji sami.

Dijaki v manjši meri zaznavajo, da jih učitelji seznanjajo s cilji in potekom učne ure, kar pomeni, da bi učitelji morali bolj sistematično poudarjati cilje pouka in jih načrtovati skupaj z dijaki. V večji meri bi bilo smiselno tudi preverjanje predznanja dijakov v učni etapi obravnave nove učne vsebine in preverjanje, ali so dijaki ob koncu obravnave nove učne snovi le-to razumeli.

Kar zadeva uporabo različnih učnih oblik, tako med odgovori učiteljev kot dijakov prevladujejo ocene, da uporabljajo skupinsko in individualno učno obliko pogosto in včasih. Odgovori učiteljev in dijakov kažejo na to, da se učitelji v veliko večji meri poslužujejo heterogenih skupin v primerjavi s homogenimi skupinami glede na učni uspeh učencev. V večji meri pa bi bilo smiselno spodbujanje medsebojnega sodelovanja med dijaki in reflektiranje sodelovanja po končanem delu v skupini.

Učitelji poudarjajo, da v veliki meri uporabljajo kombinacijo različnih učnih metod pri pouku, dijaki pa ocenjujejo, da se to dogaja le včasih. Tudi to področje zahteva več načrtnega prizadevanja učiteljev, med drugim tudi za uveljavljanje tistih učnih metod, ki v večji meri omogočajo aktivno vključevanje dijakov.

Posebno pomembno je, da bi učitelji v večji meri uveljavljali tudi zasledovanje ciljev pouka z upoštevanjem, da dijaki v večji meri potrebujejo prepoznavanje smiselnosti učne snovi in uporabnosti znanja v konkretnih življenjskih situacijah. Dijaki v izredno majhnem deležu ocenjujejo, da jih učitelji spodbujajo k izražanju svojega mnenja, h kritičnosti in aktivnemu vključevanju v pouk.

V raziskavi smo ugotavljali statistično pomembne razlike med ocenami učiteljev in dijakov pri presojanju posameznih vidikov učne individualizacije. Razlike med stališči so zelo velike in vprašanje je, kaj se pri pouku v srednji šoli zares dogaja. Za bolj poglobljeno ugotavljanje bi bilo potrebno opazovanje pouka. Ugotovitve študije pa sicer kažejo številna področja, kjer je potrebno še naprej zelo sistematično delo z učitelji, s hkratnim prizadevanjem za uveljavljanje ustrezne učne klime v medosebnih odnosih med učitelji in dijaki ter med dijaki samimi. Potrebno je prizadevanje za pouk, osredotočen na dijaka in njegovo aktivnost pri pouku. Samo vzpostavljanje takih učnih in vzgojnih situacij bo dijakom omogočalo sooblikovanje pouka in bo spodbujalo njihovo soodgovornost za rezultate pouka, kar je neposredno povezano z dejavniki učne motivacije ter učne uspešnosti dijakov.

Zaključek

Notranja učna diferenciacija in individualizacija predstavljata dober odgovor na vprašanje, kako zagotavljati upoštevanje enakih možnosti in drugačnosti učencev. Nujna predpostavka za ustrezno izvajanje le-te je dobra strokovna usposobljenost učiteljev. Samo učitelji, ki bodo usposobljeni za uvajanje sprememb pri pouku, za uveljavljanje principov notranje učne diferenciacije in individualizacije, bodo lahko zagotavljali visoko kakovost pouka. To pred učitelja postavlja izziv za njegovo metodično-didaktično usposobljenost, pa tudi iskanje in zagotavljanje materialnih, didaktičnih ter časovnih pogojev za uresničevanje načel upoštevanja posameznika, njegovih lastnosti, zmožnosti, aktiviranje učenca za

doseganje najbolj optimalnih rezultatov ne glede na vso različnost učencev v oddelku, s katero se učitelj nenehno sooča.

Literatura

Diferenciacija in integracija. (1999). *Sodobna pedagogika*, 50, št. 1.

Kalin, J., Valenčič Zuljan, M., Vogrinc, J. (2008). *Evalvacija učne individualizacije v srednjem poklicnem in strokovnem izobraževanju: projekt Podpora kakovosti in prepoznavnosti poklicnega in strokovnega izobraževanja*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje: Evropski socialni sklad.

Slavin, R. E. (1996). *Education for all*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Strmčnik, F. (1987). *Sodobna šola v luči učne diferenciacije in individualizacije*. Ljubljana: ZOTK in IS Slovenije.

Strmčnik, F. (2001). *Didaktika. Osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.